

MINTHA A FIAM VAGY AZ ÖCSÉM VOLNA

SÁRKÖZI MÁRTA ÉS PILINSZKY JÁNOS LEVELEZÉSÉBŐL
(1947–1962)

1.

[*Nógrádverőce*] 1947, 6, 12.

Mélyen tisztelt Asszonyom!

Legnagyobb sajnálatomra a kért kéziratot nem tudtam megküldeni, mert a *Válasz* számára túlzottan személyes jellegűnek találtam. Eredetileg ugyanis „szabad előadásnak” készült, s annak talán jó is volt, Márkus Pista¹⁷⁷ csak ott tévedett, amikor nyomtatásos közlésre is alkalmasnak találta.

Most egyelőre itt élek Nógrádverőcén egy barátomnál, de rövidesen Pestre utazom. Ha nem zavarom, szeretném okvetlen fölkeresni.

Kézcsókkal

Pilinszky János

2.

[*Kőszeg, 1947. aug. 22. előtt*]

Mélyen tisztelt Asszonyom!

Mint címből is láthatja, vidékre szöktem és itt is maradok egész nap, két hétig. Apácák és keszthelyi gyerekek közt vagyok harmincnál is több nyaral belőlük itt a zárdában.¹⁷⁸ Reggeltől estig a nyakamon vannak, s gyötörnek, hogy igazságot tegyek közöttük, mivel állandóan veszekszenek és verekednek. A svájci utamról¹⁷⁹ még semmi biztos hírem, úgy látszik, végül is itthon maradok! Kéziratot is küldök Magának, bár tö-

kéletesen bizonytalan vagyok az értéke felől. Arra kérném, lehetőleg minél hamarabb értesítsen sorsa felől, mivel van egy sürgős kötelezettségem, s amennyiben nem felel meg a *Válasz*-nak, oda küldeném.¹⁸⁰

Fáradozását előre is köszönöm, kézsókkal

Pilinszky János

Ui.: Ha van valami túra-tervük, arról is értesítsen. Itt Kőszegen már egész szépen belejöttem!

3.

[*Kőszeg, 1947. aug. 22.*]

Mélyen tisztelt Asszonyom!

Köszönöm kedves sorait. Igen jólesett látnom, hogy nem rémül el tőlem, sőt, amint írta, segítségemre szeretne lenni. Most már rövidesen hazautazom, s ha nincs terhére, szívesen fölkeresném a jövő héten. – Nővérem írta, hogy Németh László kereste a kötetemet, mert írni szeretne róla.¹⁸¹ Semmi közelebbit nem tudok, azt se, hogy hová? Mindenesetre a hír roppantul fölkapart: nagyon félek tőle. De nem baj. Számomra kitüntetés, ha mindjárt le is vág; hiszen tudja, mennyire szeretem őt, bár az, amit én írok, tökéletesen idegen lehet tőle. – A versemre írt kritikáját, s kivált az őszinteségét köszönöm. További kellemes rákászást, kézsókkal

Pilinszky János

[Chernex, 1947. december eleje]

Kedves Márta,

bocsásson meg, hogy ilyen késve írok, de nem mertem a szem elé kerülni, mielőtt valamit össze ne kapartam volna. Mel-
lékelten küldöm ezt a kis házidolgozatot, ami ha nem felel
meg, kérem, küldje el anyámnak (IV., Molnár u. 17.), özv.
Pilinszky Jánosné címére, ő majd elhelyezi valahol másutt,
mert minden fillérre szüksége van szegénynek.¹⁸² Különben
ígérem, hogy ezután jobbkat fogok küldeni, de körös-körül
ez az idegenség annyira megzavart, hogy időre volt szükségem,
míg motorjaim bemelegedtek. Remélem, e kezdő zökkenés
után simábban fut majd!

Máskülönben megvolnék, s a kezdeti betegeskedés után, sike-
rült valamicskét híznom. A vidék, ahol jelenleg vagyunk, gyö-
nyörű. Ablakom alatt Montreux és a Genfi-tó, oldalvást végig
a parton tündéri szőlőhegyek, szemközt meg óriási havasok.
Szóval, bár kicsit unatkozom, nem lehet semmi kifogásom, pi-
henni itt valóban pihenhetek és gyönyörködhetek a tájban!

És a *Válasz*? Mi újság a könyvkiadóban? Eredetileg egy hosszú-
hosszú beszámolóra készültem, de ezt elhalasztottam a jövő hét-
re, mivel napok óta olyan jeges sterilitásban élek, mint szomszéd-
omban a Mont Blanc vagy valamelyik a sok közül. Nagyon
örülnék azonban, ha Maga mégis válaszolna, olyan ára van itt
minden egyes otthoni szónak. Pszichoanalitikus unokahúgát¹⁸³
is fölkeresem, mihelyst visszatérek Genfbe, de az üzenetét – ígé-
retemmel ellentétben – úgy döntöttem, mégse adom át. Mivel
innét, Chernex-ből csütörtökön elutazom, ha ír, következő cím-
re írjon: Genève, Rue Paul Bouchet, Hotel Elisa, Suisse.

Levelét várom,

Kézcsókkal:

Pilinszky János

1947.12.14.

Kedves Márta!

Először is köszönöm levelét, higgye el, egészen valószínűtlenül jólesett ebben az embertelenül idegen világban. Még szerencse, hogy Illyés is itt van, délutánonként legalább van kit gyötörnünk látogatásunkkal. Különben már nem sokáig maradunk Svájcban, utazunk tovább Rómába, s ha ír, válaszát is oda várom.¹⁸⁴ Collegium Hungaricum, Via Giulia 1. – Őszintén megdöbbsz, hogy a versem tetszett (mire vagyok ilyen szerény?), mert én elbizonytalanodom, hacsak rágondolok is! – Látta, egy őszinte és érdekes levélre készülődtem és most csak így össze-vissza dadogok tollammal egy zajos kávéházban. De hát én már ilyen lehetetlen vagyok!

Hogy a *Válasz* decemberi számát elküldi, valóban megörvendeztetett, legalább lesz mit olvasnom! Az októberit és novemberit megkaptam az itteni magyar könyvtárból. Az *Iszony* káprázatos: valóban a legjobb Németh László-regény, de mindkét számnak van egy-két nagyon gyenge és sebezhető pontja. Illyéssel beszélgetve (úgy érzem, maguk nagyon hasonlóak!) rájöttem, mi is az a különbség, ami miatt Maga merevnek és „lehetetlennek” tart. Fölkészülhet egy nagyon is alapvető vitára! Hogy miről? Ezt egyelőre nem árulom el, mert ebben a vitában roppant fontos a váratlan rajtaütés!

Szegény anyámat megdorgáltam, hogy fönnjárt Magánál és mintegy „országos ügyet” csinál az én kishivatalnoki bajaimból. Hogy akkoriban erről nem beszéltem Magának, az is csak azért volt, mert itt nem látok semmiféle megoldhatatlan problémát, amivel másokat gyötörjek. Csak az nyugtat meg, hogy legalább Maga okos tanácsokat adott a „Családi tanács” számára.

Ha érdeklő: valami keveset sikerült magamra szednem, s valóban a közérzetem is jobb, mint otthon volt. Persze ez csupán a testem magánügye.

Igyekszem magammal is jóban lenni, ha ez nem is sikerül olyan jól, mint szeretném! Mindenesetre örülök, hogy legalább Magának sikerült helyettem is.

A *Válasz* fiataljait üdvözlöm, remélem, nem történt velük semmi tragédia, egyikük sem lett öngyilkos vagy ugrott ki az Eötvösből? Czibor¹⁸⁵ mit csinál, volt-e valami izgalmasabb fordulat irodalmunkban? Fiatalok összeesküvése vagy valami hasonló?

Úgy hiszem, már nem sokáig bírom ki Rómában se, de addig is írjon, legalább karácsonyra várom levelét.

Kézcsókkal igaz híve:

Pilinszky János

Ui.: a prózám honnan veszi?¹⁸⁶

6.

[Róma] 48.1.6.

Kedves Főszerkesztőm!

Már nem tudom levelét kivárni, se a beígért válaszokat, s ha már Maga nem, legalább én írok. Anyámékkal se tudom mi van, barátaim se válaszolnak, mintha egytől egyig sztrájkba léptek volna. Róma különben gyönyörű, s az időjárásnál csak a társaság kellemesebb. Ferenczyék olyan kedvesek, hogy szinte már szégyenkezünk. A múltkor például ágyhoz hozták a reggelinket! Tegnap este Weöreséknél viziteltünk, s kölcsönösen kicseréltük Sanyival elképesztő rögeszméinket. Én a versek csontrendszeréről és matematikájáról, ő a tudatalatti áramokról, a kedves Vénuszról s a nemnélküli Szaturnuszról (így ne-

vezte el őket) értekezett, mindketten jótékony homályossággal. Veszekedni Lengyel Balázskával szoktunk, mint racionalistával, akinek a tiszta értelem eszközével már sikerült rájönnie, hogy esőben nem ajánlatos kiállni az utcára. De ezt ne-hogy visszaírja, mert a Collegium amúgy is agyonfertőzött a legkülönbözőbb pletykáktól. Ha még érdekli: a szilvesztert a követségen unatkoztuk át, intim családi hangulatban, mintegy háromezren. A méretek különben is megejtők. Az én szobám valóságos kis lovagterem, s már az ablakomhoz is lépcső vezet föl. Nem így a fűtőttest! Ez már sokkal szerényebb, a melegéről nem is beszélve. S ha már a méreteknél tartunk, itt küldöm egy újabb kis zsöngémet, a szokott kéréssel: ha nem felel meg, értesítse anyámat, hogy esetleg máshol elhelyezhesse.¹⁸⁷ Türelmetlenül várom válaszát, s ígérem, postafordultával válaszolok, sokkal komolyabban és értelmesebben. Kézcsókkal:

Pilinszky János

7.

[Róma] 48.1.10-én

Igen tisztelt Főszerkesztő!

Ez a levelem egészen rendkívüli. Tegnap olyan iszonyú meg-rázkódtatás ért, hogy még csak ma is hápogok bele! Vannak itt ugyanis egynéhány fiatal festők, akik estére meghívtak engem Toldalaghyval és egy műtörténésszel együtt egy úgynevezett esti társalgásra, mondván, hogy Kerényi¹⁸⁸ is ott lesz, s csodálatos eszméket cserberélhetünk a „Művészetről”! A Symposium azonban túl jól sikerült szegényeknek, mivel olyan szép, kerekded kis botrányba fulladt, hogy kívánni se lehet szebbet. Tökéletesen ismeretlen okból Kerényi az első perctől fogva olyan hangon fordult felénk, amelyet csak a katonaságnál hal-lottam utoljára az őrmesteremtől. Életemben először ültem

szemben ezzel az emberrel, de mintha az apját öltem volna meg, úgy kiabált és provokált minden egyes mondatával. S mitket mondott! Illyés Gyuláról csak a legaljasabb gyanúsítások közepette beszélt, Arany Jánosról – miután szerinte a költő szükségszerűen próféta kell hogy legyen – egyetlen kézlegyintéssel csak ennyit: jó-jó, kellemes a fülemnek! Puskinról: Istenem, fiatal korunkban kedves volt citálnunk: „Így éltem egykor Odesszában”! S mindezt kiabálva, „tűrhetetlen”, „mi ez?”, minden szavamat megszakító fölkiáltásokkal fűszerezve, hogy végül is elöntötte agyamat a vér, s mikor Illyés Présence-beli vállalkozását¹⁸⁹ szemtelen pénzpocsékolásnak minősítette, már én is kiabáltam, s úgy kikeltem magamból, hogy így még emberfia nem látott! Persze most már se időm, se kedvem nincs a dolgokat különösebben részletezni, még csak annyit, hogy Németh Lászlónak se kegyelmezett, számára is volt a vádakból. Ilyen gonoszul és cinikusan embert még nem hallottam a magyar irodalomról nyilatkozni, s mindezt, mint már említettem, egy őrmestert megszégyenítő, kifejezetten személyeskedő brutalitással. S még valami: csak mélységes szégyent érzek, hogy egy professzor, idős ember léte, ilyen megalázó, kétségbeesett védekezésre kényszerített. Mindenesetre kifejezetten megkérem, ne szóljon erről senkinek, akik jelen voltak, amúgy is csak egyszerű civódásnak látták, miért ne lokalizáljuk az esetet? Nekem azonban bocsásson meg, meg kellett gyónnom ezt az iszonyt, ki kellett vetnem magamból. Türelméért örökre hálásan,

Kézcsókkal:

P. J.

Budapest, 1948. január 13.

Kedves munkatársam,

megkaptam szép versét és köszönöm. Jön a következő számban.¹⁹⁰ Ha más haszna nem volt a külföldi útnak, mint hogy megjött a versírhatnékja, hát már az is tiszta haszon, legalábbis az én szempontomból.

A múltkor valami gunyoros utóiratot biggyesztett a levele alá, hogy én ugyan honnan veszem, hogy Maga nagyszerű prózát tudna írni. Én ezt ugyan sehonnan sem veszem, csak éppen érzem valahogy valahol. De a nálam bölcsőbb és szakértőbb Németh László fenn járt a héten, és meglepődésemre ugyanezt nyilatkozta, éppoly alaptalanul és éppoly elszántan, mint én. Szóval higgyen az öregebbeknek és tapasztaltabbaknak, és írjon prózát is, mert szép is lesz, és jó is.

A szép mama megint bent járt és elújságolta, hogy a fiának már mekkora honvágya van. Az isten áldja meg Magát, hogy lehet valakinek Rómában honvágya! Rómába vágyani nagyon lehet, én húsz éve csinálom, – de elvágyani onnan! Üljön fel a helyiérdekűre és menjen el a Rocca di Papába, másszon fel a Monte Cavóra, onnan nézzen le az albanói tóra. A castelgandolfói tóra és mögötte a ködben Rómára, azután próbáljon még honvágyat érezni. Amíg él, ahányszor befordul a Laudon utcába¹⁹¹ vagy a Rombach utcába, mindig eszébe fog jutni a Monte Cavo. Nekem legalábbis mindig eszembe jut.

Nekünk itt megy pazarul. A héten ragyogva újságolták egymásnak az ifjú irodalmárok a Centrál kávéházban, hogy a *Válasz* csődbe ment és nem jelenik meg többet. Évvel szemben a *Válasz* úgy elfogyott 2500 példányban, hogy újabb vevőinket ki se tudjuk szolgálni. Gyarmathy Erzsébet¹⁹² nevű platinaszőke művésznő elhíresztelte városszerte, hogy Illyés neki segítség: semmi köze a *Válasz*hoz és nem is érdekli. Kotzián Ka-

talin¹⁹³ nevű másik platinaszőke démon mindenkivel közli állandóan, hogy Illyés bejelentette: minden fiatalot kitesznek a laptól. Főnyiné nevű barna démon (Erdei sógornője) közölte híveivel, hogy Sárköziné oly hánytatóan reakciós, hogy már nem sokáig lesz szabadlábón. Mindezek ellenére, (mint Wilhelm Busch¹⁹⁴ mondja: teils dieserhalb, teils auserdem¹⁹⁵) a lap megy, a kiadó is cammog. Januárra nagy könyvbarát-akciót hirdettünk, kombinált előfizetéssel. Február 15-én lesz az első vidéki *Válasz*-est, Debrecenben, az Ady-társaság rendezésében. Illyés, Lőrinc, Sarkadi olvasnak műveikből, Jékely szaval az ifjú költőinktől (Magától is), és az ottani kitűnő Csenkikórus énekel Kodályt és Bartókot. Ha ez a dolog sikerül (már-mint előfizetőszerzés tekintetében, mert anyagi sikert nem remélek), akkor havonta másutt rendezünk egyet-egyet. Talán legközelebb Vásárhelyen lehetne rendezni, addigra Maga is megjön és boldogíthatja az ottani lányokat, Laci¹⁹⁶ szerint ugyanis már mind szerelmesek Magába.

Privátéletről meg ilyesmiről nemigen tudok referálni: minden időmet elviszi a Holló. Szilveszterkor azonban mi nem unatkoztunk, hanem reggel 6-ig táncoltunk, zabáltunk, és társasjátékot játszottunk saját kölykeimmal és a *Válasz* ifjúsággal, menyasszonyostul, húgostul, nővérestül, piknik alapon.

Szép meleg tavasz van egész télen nálunk is, a Nyúl utcában már rügyeznek az orgonabokrok, a Cilánk is újra férjhez ment és kiscicákat vár. Én meg optimista vagyok ok nélkül, még a tönk szélén is.

A kis Pilinszky egyre jobban hiányzik. Ha nem írok, nem azt jelenti, hogy nem gondolok messzire szakadt gyermekeimre: csak azt, hogy elnyel a munka.

Nagy szeretettel üdvözli a főszerkesztőnéni,

Márta

(A Toldalaghy-verset is megkaptam. Itt Pesten büntetik az árukapcsolást, és aki csak úgy ad barchentet, ha az ember an-gint is vesz, azt becsukja a demokratikus rendőrség.)

9.

1948. jan. 17-én

Kedves Márta! Bocsásson meg, hogy ilyen notesz-levélben válaszolok, de így csak borítékot kell vennem, s pillanatnyilag erre is alig van pénzem. Ma egyszerre kaptam Magától, anyámtól és Ferenczyéktől levelet: kimondhatatlanul boldog vagyok! Hogy olyan sokszor írok, az nem jelenti, hogy elvár-rom válaszát, legfeljebb várom. Nem hiszi, milyen jó tudni, hogy valahová és valakikhez tartozom, s mindig az az érzésem, hogy ezek a szálak bármikor elszakadhatnak. Tudja jól: a sze-retet kegyelem, kiérdemelni nem lehet, s bármikor elveszíthet-jük! Nekem három-négy ilyen fogódzkodóm van, s volt már, hogy az utolsóban is alig tudtam megkapaszkodni. Most min-denetre boldog vagyok és ámulok. A kisöcsém ezt írja egy papírdarabkára: Kedves jancsi gyere már haza mert anyuka mindig kiabál velem és nagyon sóvárgom utánad és ezért na-gyon szépen kérlek hogy ne utazál hódmezővásárhejre vagy pedig vigyél magadal Jancsikám ne haragudj hogy még egyszer kérlek hogy Michelangelo képeslapokat szeretettel ölel csokol Péter (festő).¹⁹⁷

A másik, amit sose hittem volna, hogy valamikor mint ocs-mány „urbánus” Magukhoz tartozom, hogy pl. éppen Németh László figyel föl rám mindenki közül a legőszintébben és oda-adóbban! Most már végtelenül röstellem, hogy a Kerényi-ügyet így kiteragettem, de beszámíthatatlan állapotban vol-tam: kérem senkinek se mondja tovább! A rettenetes helyzet különben magától megoldódott, s tegnapelőtt, mintha mi sem

történt volna, együtt kirándultunk Cerveteribe. Persze minden olyasmit kínosan kerültünk, ami újabb vitára adhatott volna alkalmat. A *Sorsunk*ban különben újra elintézett egy fiatal kritikus: nem tudom, miért, de nagyon haragudhatnak rám!¹⁹⁸ Bocsásson meg, hogy rengeteg munkája mellett mégis megkérem valamire: a *Válasz*-számokat és az *Iszonyt* küldesse meg anyámnak, ahogyan azt az előző levelemben már megírtam. Családom telefonszáma: 181-484. Az esetleges válaszait is közölje anyámmal: neki több ideje van felelgetni és csillapítani kíváncsiságomat. Ami a Toldalaghy-verset illeti, rendkívül sajnálom, hogy ilyen kurtán elintézte, de persze Maga a szerkesztő. Ha ez nem is, az előző kettő jó! Az ő ügyét nincs módomban részletezni, de ha ismerné, még háromszorta rosszabb versét is leadná. Én persze nem tehetek mást, mint ismételten megkérem, gondolja meg a dolgot és döntsön lelkiismerete, vagy ha megbízik bennem, az én lelkiismeretem szerint. Én igent mondanék.¹⁹⁹

A *Válasz* fölolvadó körútja igen egészséges ötlet, és már korábban meg lehetett volna kezdeni! Lélekben ott leszek Debrecenben és drukkolok. Vásárhelyre, ezt talán mondanom se kell, boldogan mennék, hisz különben is lekészülődöm. Németh Lászlót nagyon sokszor üdvözlöm, s ha érdekelné valami nyugati könyv, szívesen vinnék neki ajándékot. Írni azért nem írtam neki, mert tudom, hogy nem szereti. De Magán keresztül esetleg megüzenné: miféle könyvet szeretne? Én jelenleg Van Gogh leveleit olvasom, de ez annál is érdekesebb, mert Marseille-ben nemrég vásároltam meg egy gyönyörű albumát, hogy Nizzában az éjszakát majdnem az utcán kellett töltenünk. Remélem, meg van elégedve velem, mint „levélíróval”, mármint a szorgalmammal. A Collegium különben majdnem teljesen kiürült: mindenki Szicíliába utazott. Mivel mi később érkeztünk, lemaradtunk a szép útról. Rajtunk kívül csak Kerényiék és Lukács Györgyék maradtak itthon, de ők: mint-

ha nem is lennének. Hallottam a Baumgarten-díj kiosztásáról. Szentkuthy csak feleakkora író volna, mint Vas István?²⁰⁰ Ezt idáig nem tudtuk! Mégiscsak jók valamire az irodalmi zsűrik! Most olvastam különben Zweig búcsúját a tegnaptól: soha ilyen dagályt, bár a könyv egészében megindító.²⁰¹

A versem közlését én köszönöm: örülök, hogy legalább ezzel jelezhettem emberi és írói hovatartozásomat. Különben Lengyel Balázs szememre vetette, mért nem tartok velük? Kereken megmondtam neki, hogy nem hiszek az irodalom kor szerinti tagolódásában, s különben is jobb oda tartoznom, ahol szeretnek, mint oda, ahol marnak, ha még talán ott is volna a helyem. Ágnes²⁰² és Darázs Bandit²⁰³ én is becsülöm, de a többi lesipuskás és skalpvadász!

Ezzel búcsúzom is. Az ajánlott dombra fölmegek s talán boldog is leszek hátam megett „a ködben Rómával”. Egy azonban biztos: én amolyan szerencsétlen kozmikus internacionalistának képzeltem magamat, s most keserűen kellett csalódnom e hitemben. A dolgok végképp nem egyszerűek! Ez a mai napra rendelt szent evangéliumom.

Hű munkatársa

Pilinszky János

Ui.: Csak most láttam levelem másik szépséghibáját: az előbbi oldalt egy pénzügyi számításom s egy ventimigliari vázlatom hátára írtam. Kérem bocsásson meg: legalább láthatja, milyen vidéken és milyen gondok közt utaztam. Kézcsókkal: P. J.

Ui.:

Ha már annyi mindent kértem Magától, még valami! Németh László még Hódmezővásárhelyen említette, hogy esetleg ad egy példányt az *Iszonyból*. Ha nincs feleslege, kérem, szerezze be olcsóbban és anyám megfizeti. Csupán a dedikációhoz ragaszkodom! A postaköltséget Hódmezővásárhelytől

Rómáig okvetlenül fedezem. S ha már őt említettem, milyen feledhetetlenül boldog megrendültséggel hagytam el akkoriban Vásárhelyet, olyan iszonyú mérgekkel lettem most tele e „Kerényi-ügy” után. Most is csak sírni tudnék, de mennyire más könnyeket! Még egyszer köszönöm türelmét, türelmetlenül várva levelét, kézcsókkal:

Pilinszky János

10.

[1948. február]

Kedves Pilinszky bácsi,

Már napok óta furdal a lelkiismeret, hogy illene a sok kis klozetpapírra írt levelére felelni. De hát az nem olyan egyszerű: mire a *Válasz* viharából estére hazavánszorgok, már csak aludni van erőm, legtöbbször még enni se bírok.

Ha egy pocakos pénzember és egy agilis üzletember állnának mögöttem, és intéznének papírkiutalást, ceruzát, nyomdászamlát, kalkulációt, adóközösséget, villanyszamlát, klozetdugulást, és Mabi bejelentést, isten látja lelkemet, senki nálam lelkesebben és jobban nem csinálna irodalmi folyóiratot. De így teljesen megszűnik a gondok, és az anyagi ügyek, amikhez hatökör vagyok. A megmaradt szabad perceimben olvasom a beérkező idiótikus verseket és hülye novellákat.

Bent a Hollónál semmi komoly munkát nem lehet végezni, mert teljesen kinőtte magát klubba: a nap minden órájában, széken, asztalon és könyvcsomagokon ülnek a munkatársak, megeszik a tízórait, elolvassák a *Választ*, ellopják a bírálatra érkező könyveket és égő cigarettájukat a könyvraktárba dobják. Persze rengeteget lehet röhögni ilyenkor, különösen mikor egy-egy naiv lélek pénzért jön. Ha Krúdyné jön honoráriumért, Czibor bújik a szekrény mögé, ha villanyszamlát

hoznak, akkor én. Ha adóügyben jönnek, mind lerohanunk szembe a kocsmába, és onnan nézzük a fejleményeket.

Németh László kívánságára írtunk Gellért Oszkárnak, hogy küldjön Magának tiszteletpéldányt az *Iszonyból*.²⁰⁴ Vajjon megkapta-e? *Választ* külön Magának nem küldök, mert a kartotékokon látom, hogy legalább 6 példány jár a Via Giuliának, különböző jogcímenek. Vasárnap Debrecenben *Válasz*-est lesz, Illyés, Farkas,²⁰⁵ Bibó és Simonffy Margot²⁰⁶ mennek le. Utóbbi Magától is fog valamit szavalni, mint a *Válasz* legifjabbjától.

Nagyon kérem, levelemet mutassa meg Weöres Sanyinak is, képtelen vagyok most neki is írni. Űgyis csak ugyanezeket írnam még egyszer. Amy versei kimaradtak ebből a számból, de ne búsuljon, mert jönnek a következőben, és a márciusi ünnepi szám lesz.²⁰⁷ Persze hogy az a szám miből lesz, azt egyelőre nem látom tisztán, de kezdem tapasztalni, hogy aki a mezők liliomait ruházza, az a legváratlanabb utakon mindig gondoskodik az utolsó percben papírról és rávaló pénzről is.

Vasárnap kinn voltam Izbégen, hogy átvegyem családi birto-kunkat, amely végre megürült.²⁰⁸ A házak romokban hevernek, de a patak így is patak, benne a halakkal és rákokkal, a kétezer gyümölcsfa még mindig gyümölcsfa, és olyan helyiség is van, amibe szalmazsákokat lehet rakni és nem esik be az eső. Ha még élünk nyáron, és a kis Pilinszkyt elengedi a szigorú ma-ma, majd kimegyünk víkendezni, rákászunk, halászunk, agyon esszük magunkat gyümölccsel és bográcsban fogunk főzni.

Hát isten megáldja, kedves munkatárs, a többi messzire szakadt munkatárssal együtt. Nem tudom, meddig szándékszik még boldogítani Rómát, de nekem már igazán kezd veszedelmesen hiányozni. Amióta elment, senki sem keres fel bonyolult lelki problémákkal: a többieké mind oly egyszerű!

Nagy szeretettel öleli

A szerkesztőnéni

[1948] február 5-én

Kedves Főszerkesztőnőm!

Folytatom beszámolómat. Sürgős és gyors baráti vigasztalását megkaptam s igyekszem felnőttként viselkedni. Az akadémia különben – már sikerült rájönnöm – az emberi viszonylatok legsötétebb útvesztője, s valóban nincs más módi, mint ártatlan mit se sejtő pofával járkálni a végzősök között. Egy szóval: sűrített Pest, töményített Magyarország! Átmenetileg még súlyos pénzzavaraim is voltak, de az ilyesmi egy külföldi útnál, gondolom, egészen természetes. Rómát kezdem megszeretni, s most már szívesen bevárnám a „római tavaszt”. Ugyanakkor a honvágy is kínoz, de úgy vagyok vele, mint a túlfeszített éhséggel: már szinte nem is érzem. Az *Iszonyt* még nem kaptam meg, de ne csináljon ebből gondot Magának, úgymint már agyonostromoltam a kéréseimmel. Fgyetlen mentségem erre, hogy itt külföldön az ember könnyen elveszíti az arányérzékét. Bocssáson meg érte!

Ha érdeklí: rengeteg szemrehányást kaptam azért, mert a *Válasz*hoz szegődtem. Volt, aki megsértődött, volt, aki belém mart. De mindez csak meggyőzőtt arról, hogy a jobbik részt választottam.

Végül megküldöm az új versemet. Nem tudom, mit szól hozzá? Weöres Sanyiéknak nagyon tetszett, s hajnali ötig beszélgettünk róla! Ha lehet, közölje, ha nem, kérem továbbítsa anyámnak. Kézcsókkal:

P. János

[Melléklet: a *Mire megjössz* c. vers kézírata]²⁰⁹

[1948.] II. 20-án

Kedves Főszerkesztőm!

Ez most légiposta levélpapír! A levélírás most már nekem is egyre terhesebb: már csak Magának és anyámnak írok. Az *Iszonyt* nem kaptam meg, de ezt úgy látszik, nem is szabad erőltetni. Valószínűleg akkorra fog megérkezni, amikor én már nem leszek Rómában. Bízunk a sorsra!

A *Válasszal* se legyen gondja: anyám majd megveszi és megküldi. Nem tudom, múltkori levelemet megkapta-e? Kéziratot küldtem benne, de a levelesláda helyett a nyomtatványosba dobtam. Ha érdekli a vers, hívja föl anyámat (181-484), s ő majd beviszi. Ha bármilyen okból nem kell, valahová máshová adom, – mindenesetre Maguké a döntés. (Csak az anyagiak miatt kérem, intézkedjék minél előbb. S ha már itt vagyunk, a *Választól* őszintén nem várok semmi honoráriumot. De ha nem a *Válasz*, akkor a pénz. Remélem, nem ért félre?) Hogy mikor megyek haza? Talán hamarabb a kelleténél, lehet, hogy még március közepe előtt betoppanok. Az állásom, már úgy értesültem, alakulóban. Ezért nem tudom, elszabadulok-e nyárára rákászni?

Ha hazajövök, hozok magammal egypár *komplexumot*, ha kedve van hozzá, bonthatja-bogozhatja őket. Mindenesetre: legszívesebben már ma otthon lennék. Torkig vagyok a külfölddel és a társas együttléttel. Örülnék, ha még egyszer írna, s ha anyámmal beszél, nyugtassa meg helyettem is. Kézcsókkal (ahogy ezt Kerényi mondotta) a legveszendőbb generáció gyermeke:

Pilinszky János

Legújabb: 29-én indulok Rómából, így legkésőbb márc. 10-re érkezem!!! Iszonyú boldog vagyok!

[1949?]

Kedves Márta!

Roppantul gyötör a lelkiismeret. Toldalaghy beszámolt a találkozásukról – ne ölj meg! felkiáltással –, de az egészből csak annyit értettem, hogy értelmetlenül, anélkül hogy erről neki bármit is mondtam volna, félremagyarázta elmaradásomat. Higgye el, hogy naponta készültem fölkeresni, sőt mi több, szinte naponta veszekedtem Magáért – de aztán valahogy mégse mentem el. Hogy miért nem? Nem tudom pontos magyarázatát adni. Egy biztos: Magához és a *Válaszhoz* változatlanul erős szellemi és baráti szálak fűznek, s ha reflektál rá, szívesen küldenék kéziratot is. Esztergomból egy hét múlva Pestre utazom, s végtelenül örülnék, ha egy lapon értesítene, hogy mikor kereshetném föl új otthonában. Addig is előzetes bocsánatát kérem, kézcsoókkal

Pilinszky János

Ui.: Okvetlenül számítok a lapjára, s még egyszer kérem, ne várakoztasson meg vele. S még valami: írja meg új címét is, mert a Nyúl utcából nem tudom hová költözött.

[1953.] X. 24.

Kedves Márta! Kedd délben órákon át vártam, teljes készütségben. Még a gyerekeket is kizártuk, hogy ha jön, megértsük egymás szavát. Viszont a kirándulás úgyis reménytelen lett volna, reménytelenül kráögök, köhögök egész nap, s estére lázat is érzek – ha nincs is. Illyésnével beszélt a dolgomról? Kérem, akár igen, akár nem, írja meg, ne hagyjon kétségben. Ha-

sonlóan írja meg, mikor nézne mégis föl hozzám, mivel a nap jelentős részét nagynénémnél töltöm, kézsókkal:

Jancsi

15.

[1953.] X/26.

Kedves Jancsi –

Azért nem jelentkeztem, mert a kirándulás elmaradt. Fazéknak²¹⁰ sürgős munkája akadt, Ruttkay²¹¹ influenzás lett. Flórával beszéltem a Maga dolgában. Azt ígérte, megtudakolja, kapható-e még az állás, és ha van valami remény, egyenesen magának fog írni.

Most a változatosság kedvéért én vagyok lázas, influenzás. Ezért nem is ígérem biztosra a látogatásomat. Ha meggyógyultam, jelentkezem.

Üdvözlettel

Sárközi Márta

16.

[1954. május 7. előtt]

Drága Márta!

Most az egyszer Kálmánt²¹² játszom, de nem lemondani akarom látogatásomat, csak egy kevés haladékot kérnék. Egyrészt még túl rossz bőrben vagyok egy utókúrához, egykönnyen visszaeshetnék, s nem szeretném, ha ez „a maga lelkén száradna”, másrészt anyám egyelőre hallani se akar arról, hogy eleressen hazulról, s úgy érzem most ebben igaza is van. Rettegetes undok is vagyok mostanában, ami nyilván összefügg rendkívüli leromlott állapottommal. Mindezt nagyjából akkor is tud-

tam, mikor meghívott, de úgy meghatott kedvessége, hogy nem tudtam volna nemet mondani. Valóban nem is tudom, hogy közel hét esztendeje miért olyan következetesen jó hozzám?

Tehát: adjon egy kis haladékot, hogy annál zavartalanabban tölthessem Magánál azt a néhány napot. Nagyon kérem, fogadja el ezt a tervemet, s ne kérjen további magyarázatot. Kedvességét előre köszönöm,

Szerető öreg barátja:

Jancsi

17.

Pilinszky János
elvtársnak
Budapest
Molnár u. 17.

[Postabélyegző a borítékon:] 954. máj. 7.

Jancsikám,

Akkor jöjjön, amikor jólesik. Csak addig várjon, amíg kicsit ki-melegszik az idő. Az „undokság” nem akadály: arra valók a barátok, hogy akkor is kibírják az embert, mikor undok. Én pedig egyáltalán nem vagyok „jó” Magához, csak éppen nagyon szeretem Magát és ismeretségünk első pillanatától olyan feltétlenül hozzám tartozónak érzem, mintha a fiam vagy az öcsém volna; teljesen magától értetődőnek érzem, hogy adott helyzetben mind-egyikünk igyekszik segíteni a másikon és törődik a másikkal.

Anyám küldött valamilyen amerikai csodavitamint. Már jelentették a Vámhivatalból. Ha kihozza a postás, majd viszek Magának belőle.

Gyógyuljon, és ne búsuljon.

Öleli még sokkal öregebb barátja

Márta

[*keltezés nélkül, 1954–55?*]

Drága Márta!

Nagyon köszönöm a szalonnát, s nagyon élvezem. Úgy érzem, kezdek jobban lenni, lázam is alig van. Egyszerre három orvoshoz is járok, ideggyógyászhoz is (tudod!). A mesémmel zűrök voltak, s most újat írhatok, de előbb mindenesetre megbeszéllem.²¹³ Annáék dramaturgja²¹⁴ egy báb-darab (Petruska, Stravinsky zenéjére) megírásával bízott meg, jövő hónapban ezt is megkezdem. Érdekel és szeretném, ha sikerülne. Drága Márta, még egyszer mindent nagyon köszönök a viszontlátásig. Ölel:

Jancsi

[*Év nélkül, a tartalomból ítélve 1954.*] aug. 11.

Jancsikám,

Mondd, mi tulajdonképpen haragban vagyunk? Avagy azért nem barátkozol velem, mert a férjemet Bölöni Hitler táborába sorozta?²¹⁵

Néhány vasárnapal ezelőtt Ferenczyék nekem támadtak, mondván, hogy hűtlen természet vagyok, mert lám, tőled is elpártoltam. Ez csak azért nem esett olyan rosszul, mint eshetett volna, mert azt azonban én tudom magamról, hogy mindenféle vagyok, csak éppen hűtlen nem, és kettőnk barátsága számomra annyival biztosabb és fontosabb dolog, mint Béni ug-ratásai, vagy Erzsike pletykái, hogy első percben csak nevetni tudtam az egész butaságon. A lépcsőn lefelé menet azután egyszerre észbe kaptam, hogy itt valami nem stimmel: Béniék nem tudhatják, hogy én veled mikor, hol és hányszor találkozom. Ha tehát úgy tudják, hogy hűtlen vagyok hozzád, akkor még-

iscsak te panaszolhattál be náluk. Erre váltott lovakkal hozzád vágtattam a Molnár utcába, ahol anyád közölte, hogy valamegyik Váci utca környéki eszpresszóban mesét írsz. Végigkutatam a Belváros minden eszpresszóját, de hiába. Vártam, vártam, hogy csak reagálsz a látogatásomra – azután, hogy semmi életjel nem jött, kezdtem magamat vigasztalni, hogy jártam már rosszabbul is, a Ruttkay Kálmán kidobott a lakásából: te csak nem invitálsz a tiedbe, ez mégis sokkal jobb! Mint látod, ha nagyon szeretek valakit, sajnos egyáltalán nem vagyok önzértes, és praxisból tudom, hogy többször kell engem kidobni valahonnan, amíg igazán el tudom hinni, hogy ott engem már nem szeretnek.

Még egy kísérletet tettem: írtam egy lapot és hívtalak kirándulni – ezt se méltattad válaszra. Most azután már leültem gondolkodni, hogy mi is történhetett közöttünk. Hosszas kritika-önkritika után két alternatívát sütöttem ki.

Az egyik, hogy az Annával²¹⁶ való párbajozások közepette az a puszta tény, hogy Anna rokona vagyok, tudok nagyjából a dolgodról, te is tudod, hogy én tudom – és mégis kínos óvatossággal kerüljük mindketten ezt a témakört, szinte lehetetlenné teszi köztünk a jóízű beszélgetést. Ahhoz túl közel állunk egymáshoz (látod, milyen csökönyösen hiszem még mindig!), hogy társadalmi csevegésre jöjjünk össze – a másik téma pedig, úgy látszik, nincs tárgyalható stádiumban. Én nagymestere vagyok az üres áthidaló-csevegésnek, téged annyira szeretlek, hogy még így is jó volt, ha együtt lehettem veled. Te görcsösebb vagy és nehezkesebb, nyilván semmi örömed sem telt ezekben a mellébeszélő-szeanszokban. Ez volna az egyik verzió.

A másik sokkal bonyolultabb és nehezebben megfogalmazható. Valahogy én úgy érzem, hogy tavalyi ittnyaralásod óta valami kényelmetlen érzés van benned, valahogy, mintha *énrám* haragudnál azért, hogy nem jól érezted magad nálam. Ne érts félre, nem ilyen egyszerűen gondolom, ahogy hangzik. Nem

arról van szó, hogy a vendég dühös a háziasszonyra, mert nem jól látta vendégül!

Itt a vendég elsősorban *önmagára* dühös, amiért rosszul érezte magát és túl bonyolult és nehéz természet ahhoz, hogy valahol fesztelenül és jól tudjon pihenni – és ezen keresztül, nagyon bonyolultan és áttételesen megharagszik arra, aki a meghívásával alkalmat adott arra, hogy önmagára dühös lehessen. Nagyon zavarosan fejezem ki magam, de te vagy olyan okos, hogy kihámozd a lényegét – és azt hiszem, tudod, hogy igazam van mindkét verziómmal.

De persze az egyik sem olyan súlyos ok, hogy az ember ezért egyik leghűségesebb barátját, ha csak képtelen is, de kidobja a lakásból. Ezért most nagyon szeretnék megkérdezni, vajon van-e itt egyéb is? Akárhogy töröm a fejem, én semmi mást nem tudok kisütni. Mindig úgy gondoltam, hogy a kettőnk viszonya amolyan »Liebe auf erster Blick« – számomra olyan jó és olyan természetes volt az első perctől fogva, mintha az öcsém vagy a fiam lennél, mintha régtől fogva ismernénk egymást. Biztosan tudom, hogy számodra is elejétől fogva magától értetődő volt ez az összetartozás – vajon mi történt most ezzel a barátsággal? Nem szakítanál ez egyszer a hónapok óta kialakult jogszokással, és nem írnál nekem mégis egy pár sort?

Ölel

Márta

20.

*[Szigliget, keltezés nélkül, a tartalomból ítélve
az előző levélre küldött válasz]*

Kedves Márta!

Szerettem volna minél előbb egy jó és kiadós levélben válaszolni roppant kedves leveledre, de erre csak nem adódott al-

kalom. Most se. De hiszek abban, hogy rövidesen találkozunk, s akkor mindent alaposan kibeszélünk. Leveledet olvasva, rendkívül jólegett, hogy olyan jóindulattal magyaráztad ostobaságomat, hogy inkább megértettél, mint hibáztattál. Sajnos, a mostani környezetváltozás is lehetetlenné tesz minden valódi beszélgetést (még így levélben is), s meg kell hogy elégedjem azzal, hogy pusztán bocsánatot kérjek tőled.

Az új környezetben ma kezdek először úgy-ahogy élni, idáig csak egy szép parkban sétáló, érthetetlen okokból korrigáló, s szabályosan étkező ismeretlen voltam. – Weöresék itt az egyetlen ismerősök, ami kár, mert itt valóban gyönyörű társas nyaralásokat lehetne rendezni, de akár télen is kitűnő volna.

Levelet Pestről idáig egyedül Szabó Pistától²¹⁷ kaptam, s hallok, hogy fölvennéd kerti munkára. Ezen magamban rengeteget mulattam! Csodálatos lenne!

Kedves Márta, még egyszer bocsáss meg, örülök, hogy nem haragszol, s hogy nemsokára találkozunk.

Sok szeretettel:

Jancsi

21.

[1962]

Jancsikám,

nem tudhatnám meg, mi bajod volt és hova költöztél?²¹⁸

Márta